

KARADENİZ'DE KRİTİK DENKLEM VE TÜRKİYE'NİN POLİTİK DEĞİŞİMİ

Burak Çalışkan

Referans için: Çalışkan, Burak. "Karadeniz'de Kritik Denklem ve Türkiye'nin Politik Değişimi". İNSAMER 22.04.2021.

Analiz

2014 yılında Kırım'ı işgal eden ve bu tarihten itibaren Ukrayna'nın doğusunda hibrit bir savaş yürüten Rusya, 1 Nisan 2021'de sona eren ateşkesi uzatmayacağını açıklayarak Karadeniz'deki gerilimi tekrardan yükseltmiştir. Kiev yönetimi ise ordusunu güçlendirmeye çalışarak sınırlarını güvence altına almak için uğraşırken, iki ülke arasındaki gerginlik sıcak bir çatışma riskine dönüşmüştür. Özellikle Joe Biden yönetimindeki ABD'nin Ukrayna ile ilişkilerini geliştirmesi ve Moskova'ya karşı tutumunu sertleştirmesi de süreci çok boyutlu bir hale getirmiştir. Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği'nin de dâhil olduğu bu gerginlik, tüm aktörler açısından farklı özellikler barındırmaktadır.

Tarafların Tutumları

Başkan Zelensky sefeli Petro Poroşenko'ya göre diplomasiyi daha fazla ön plana çıkarıp, Moskova ile normalleşme adımları atsa da istediği

sonuçları alamamıştır. Özellikle Normandiya dörtlüsünün oldukça etkisiz kalması, gerginliğin artmasındaki temel unsurlardan biri olmuştur. Bu sebeple Kiev yönetimi son dönemde Kırım konusunda daha aktif bir dış politika izleyerek, pek çok ülkenin desteklediği Kırım Platformunu oluşturmuştur. Ayrıca işgal altındaki toprakları kurtarmaya yönelik sert söylemler ve alınan askerî tedbirler de birer değişim sinyali olarak yorumlanmıştır.

Bu süreçte Rusya ise pek çok kez yaptığı gibi ABD, NATO ve Avrupa Birliği'nin Ukrayna'ya destek mesajlarını ön plana çıkararak uluslararası hukuk ihlallerini meşrulaştırmaya çalışmıştır. NATO'ya yönelik "sınır güvenliği" söylemini ön plana çıkaran Rusya, Kırım'ı işgal ettiği gibi bağımsız Ukrayna'nın doğusunda da yeni girişimler için zemin oluşturmaktadır. Hazar ve Akdeniz'deki Rus savaş gemilerinin bir kısmını da Karadeniz'e taşıyan Moskova, yaptığı

tatbikatlarla rakiplerine gözdağı vermektedir. Nitekim Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, “Donbas’ta yeni savaş başlatmaya çalışanlar Ukrayna’yı yıkıma uğratar” diyerek tehditkâr bir mesaj da iletmiştir.

Avrupa Birliği’nin başat güçleri ve Normandiya dörtlüsünün ortakları Almanya ve Fransa ise tutarsız dış politikalarını sürdürmektedir. Kuzey Akım anlaşmaları üzerinden enerji başta olmak üzere Moskova ile ilişkilerini oldukça geliştiren bu iki devlet de Rusya’ya karşı yürütülecek bir mücadelenin içinde olmayacaklarının mesajını çok net vermişlerdir. Berlin ve Paris’in Rusya’ya yönelik cılız söylemleri, Moskova’nın rahat hareket etmesini sağlamaktadır. Nitekim Normandiya dörtlüsü görüşmelerinde Kırım’ı gündeme dahi getirmeyen bu ülkeler, Ukrayna’nın doğusunda Kiev’in daha fazla taviz vermesinin de önünü açmıştır.

Bu noktada Avrupa’nın diğer önemli gücü İngiltere ise bu iki devletten ayrılmaktadır. Rusya’ya karşı çok daha sert bir tavır içerisinde olan İngiltere, bu konuda tutarlı bir dış politika izlemektedir. Nitekim önümüzdeki Mayıs ayında Ukrayna’ya yardım amacıyla Karadeniz’e iki savaş gemisi göndereceğini açıklayan Londra, Rusya’ya daha fazla taviz verilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

ABD ise Karadeniz’e savaş gemileri göndermek dâhil pek çok detayı gündeme getirse de Biden-Putin görüşmesinin ardından, savaş gemilerinin gönderilmesi iptal edilmiştir. Rusya’nın 2008 yılında Gürcistan, 2014 yılında Ukrayna’ya olan askerî müdahalelerinde pasif kalan ABD’nin bu krizdeki tutumu da benzer yönde seyredebilir. Washington Ukrayna’ya olan desteğini söylem düzeyinde devam ettirse de Karadeniz bölgesinde nasıl adımlar atacağı merak konusu olmayı sürdürmektedir.

Türkiye’nin Karadeniz Politikası

Boğazların sahibi, kıyıdaş devlet ve bölgeyle tarihi bağları bulunan Türkiye ise Karadeniz’deki denklemin en önemli aktörlerinden biridir. Türkiye Soğuk Savaş dönemi boyunca Karadeniz’e kıyısı olan tek NATO üyesi

olarak, Doğu Bloğuna karşı bölgede güvenliği sağlamıştır. Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla Karadeniz’de bölgesel bir güç olarak beliren Türkiye, hem ekonomik hem de güvenlik alanında yeni işbirliği önerileriyle ön plana çıkmıştır. Bölgedeki güç boşluğunu Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ile fırsata çevirmeye çalışan Türkiye, kıyıdaş devletler arasında işbirliği ve uyumu amaçlamıştır

Rus dış politikası açısından ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Kırım’daki Karadeniz Donanması’nın Ukrayna’nın egemenlik alanında kalması, oldukça ciddi bir sorun olarak görülmüştür. Nitekim bu durum Moskova’nın Karadeniz’deki liderlik konumunu yitirmesine yol açmıştır. Kırım’daki Karadeniz Donanması’nın statüsüne dair sorunlar, 1990’lı yıllar ve 2000’lerin başlarında Rusya’yı Karadeniz’de işbirliğine zorlamıştır. Bu sebeple Türkiye’nin girişimlerine imzacı olmuştur.

Bununla birlikte Rusya’daki iç istikrarın görece sağlanması ve enerji üzerinden ekonomik kazanç, Moskova’nın daha aktif ve agresif bir dış politika izlemesine yol açmıştır. Bu doğrultuda 2008 yılında Gürcistan’a askerî müdahalede bulunan Rusya, 2014 yılında Kırım’ı işgal etmiş ve Ukrayna’nın doğusunda da bugüne kadar süren hibrit bir savaşı sürdürmektedir. Bağımsız Gürcistan ve Ukrayna’daki Batı yanlısı söylem değişimini, kendisine yönelik bir güvenlik sorunu olarak sunan Rusya, askerî müdahalelerine meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Ancak Moskova çok açık bir şekilde uluslararası hukuk ve kaideleri çiğnemiştir.

Türkiye ise uzun yıllar ABD ve NATO’nun girişim ve ısrarlarına rağmen Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ni bozacak girişimlere izin vermemiş ve bölgedeki statükoyu koruyacak bağımsız bir Karadeniz politikası izlemiştir. Bu konuda Moskova ile karşılıklı bir denge sağlamaya çalışan Ankara, Karadeniz’de ticaret ve barışın egemen olmasını amaçlamıştır. Buna rağmen Rusya’nın önce Gürcistan müdahalesi ardından Kırım’ı işgaliyle birlikte bölgedeki dengeler değişmiştir. Moskova, Karadeniz Donanmasını modernize ederken, Kırım başta olmak üzere bölgeyi yoğun şekilde silahlandırmıştır.

Karadeniz’de yaşananlar Türk-Rus ilişkilerine de yansımıştır. Suriye’de gerginliğin arttığı Mayıs 2016’da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bir konuşması sırasında, “NATO Genel Sekreteri Stoltenberg’e Karadeniz’de görünmemeniz, Karadeniz’i adeta bir Rus gölü olarak gösteriyor. Bölgeyi tekrardan istikrar havzası kılmalıyız, dedim” ifadelerini kullanmıştır. Bu konuşmadan birkaç ay sonra ise Rusya Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov “Bundan birkaç yıl önce Rus (Karadeniz) Filosu’nun askerî kapasitesi Türk Deniz Kuvvetleri’ninkiyle kontrast halindeydi. O dönemler Türkiye’nin neredeyse Karadeniz’in efendisi olduğu söyleniyordu. Artık her şey değişti” söyleminde bulundu. Hem Türkiye hem de Rusya’dan gelen bu açıklamalar her iki ülkenin de birbirinin Karadeniz’deki askerî faaliyetlerinden rahatsız ve endişeli olduğunu göstermiştir.

2016 Ağustos’undan itibaren Türk-Rus ilişkilerinin normalleşmeye başlaması ve pek çok alanda karşılıklı görüşmeler Karadeniz’deki tansiyonu bir süre düşürse de mücadele devam etmiştir. Rusya’nın Karadeniz Filosunu modernize etme ve bölgeyi silahlandırma girişimlerine karşı Türkiye de özellikle Ukrayna ile ilişkilerini geliştirerek stratejik ortaklık seviyesine getirmiştir.¹ Diploması, turizm, ekonomi ve kültürel ilişkiler bir yana savunma sanayiinde karşılıklı işbirliği ve Türkiye’nin Ukrayna’ya Bayraktar TB2 İHA satışları oldukça stratejik hamleler olarak okunmuştur. Nitekim Donbas’ta kullanılan Türk İHA’larına yönelik Moskova’dan gelen eleştiriler de bunun en önemli göstergesidir.

Türkiye uzun yıllar Karadeniz’e kıyısı olmayan üçüncü devletlerin ve üyesi olmasına rağmen NATO gibi askerî organizasyonların

Karadeniz’de etkinlik kazanmasına sıcak bakmasa da Soğuk Savaş sonrası dönemde Ankara’nın bölgede özenle kurduğu denge politikası bozulmuştur. Buna rağmen Moskova ve Ankara arasındaki ilişkiler çok boyutlu ve oldukça stratejik bir hale gelse de Rusya’nın Karadeniz’deki silahlanma faaliyetlerini aşırı derecede artırması ve saldırgan politikalarına devam etmesi, Türkiye açısından da düşündürücüdür.

Bu noktada Türkiye’nin karşısına çeşitli sorular çıkmaktadır. Bugüne kadar ABD ve NATO’nun Karadeniz’deki faaliyetlerinde denge politikası gözeten Ankara, bu sürecin ardından politika değişikliğine gitmeli midir? Ayrıca “Güney Kafkasya, Suriye, Doğu Akdeniz ve Libya gibi çatışma bölgelerinde genel olarak Türkiye’nin karşısında yer alan Rusya’nın Karadeniz’deki saldırganlığı nasıl durdurulmalıdır?” sorusu da oldukça önem arz etmektedir. Bu soruların tek

muhatabı Ankara olmasa da Karadeniz’deki tüm gelişmeler ABD, NATO yahut Avrupa Birliği’nden önce doğrudan Türkiye’yi ilgilendirmektedir.

Sonuç olarak önümüzdeki dönemde bölgeyi etkileme gücüne sahip tüm aktörlerin atacakları adımlar ve aldıkları riskler, Karadeniz’deki denkleme ve dengeleri dönüştürebilir. Joe Biden yönetimindeki ABD’nin bölgede ne kadar aktif bir tutum sergileyeceği önemli olduğu gibi Türkiye yahut Rusya’nın karşılıklı hamleleri de süreci etkileyebilir. Ancak şu anki süreç açısından Karadeniz başta olmak üzere Avrasya bölgesindeki pek çok devlet için “Rus saldırganlığı” bir sorun teşkil etmeye devam etmektedir.

Karadeniz’deki tüm gelişmeler ABD, NATO yahut Avrupa Birliği’nden önce doğrudan Türkiye’yi ilgilendirmektedir.

Sonnotlar

¹ Bu durum ayrıca Rusya’nın Türkiye’nin güneyinde Suriye üzerinde kurduğu etkinliğe, Ankara’nın karşı hamlesi olarak da okunabilir.